

RAHATLAMA BİRLİKLERİ: FEMİNİZM ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ

COMFORT WOMEN: A FEMINIST APPROACH

Hatice ÇELİK*

ÖZ

Kore Yarımadası'nın Japonya tarafından işgal edilip 1910 yılından 1945 yılına kadar yönetilmiş olması Kore toplumunun hafızasında ciddi bir etki bırakmıştır. Bu etkinin siyasi ve sosyo-kültürel yansımaları bulunmaktadır. Güney Kore ve Japonya arasında (hatta bu noktada Kuzey Kore'yi de sürece dâhil edip üç ülke arasında diye ifade etmek daha doğru olacaktır) işgal yıllarından kalma sorunlar zaman zaman gündeme gelmekte ve ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır. Bu meselelerden başlıcası “rahatlama birlikleri” (*comfort women*)¹ meselesidir. Bu çalışmada rahatlama birliklerinin ortaya çıktığı tarihsel süreç, uluslararası bir sorun niteliği kazanması, sorunun muhatapları olan ülkelerin soruna ne

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniv., Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Asya Çalışmaları Anabilim Dalı, hatice.celik@asbu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1409-8865>.

* Makalenin anonim hakemlerine, değerli eleştirileri ve önerileri için teşekkürlerimi sunarım.

¹ Bu sorunun İngilizce literatürde genel olarak kullanılan adı budur. İfade her ne kadar olumlu bir çağrışım teşkil ediyor gibi görünse de meselenin özü oldukça travmatiktir. Bu nedenle bu ifadeyi kullanmayı pek tercih etmemekle birlikte yaygın olarak kendine uluslararası platformlarda bu şekilde yer bulmasından ötürü kullanma zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Türkçe'ye çevirisinde ise farklı kullanımlar mevcuttur. Bazı gazete/köşe yazılarının başlıklarında ve içeriklerinde “seks kölesi”, “rahatlatıcı kadınlar” gibi kullanımlar mevcuttur. Örneğin, Musa Özuğurlu, “Uzakdoğu'da ‘rahatlatıcı kadınlar’ krizi”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/01/12/uzakdoguda-rahatlatici-kadinlar-krizi/> başlıklı yazısında ‘rahatlatıcı kadınlar’ ifadesini kullanmıştır. Bir başka örnek olarak ise Burcu Filiz'in “Militarizm ve Kadın: İkinci Dünya Savaşı'nın Rahatlatıcı Kadınları” başlıklı yüksek lisans tezi verilebilir. Bu çalışmada ise, İngilizce bir diğer kullanım olan “comfort units” ifadesinin Türkçe çevirisi olabilecek “rahatlama birlikleri” kullanılacaktır.

* Makale Geliş Tarihi: 05.05.2020
Makale Kabul Tarihi: 20.08.2020

şekilde yaklaştıkları ve son olarak uluslararası hukuk açısından ne şekilde ele alındığı incelenecek ve konunun muhatabı ülkeler açısından ne ifade ettiği ele alınacaktır. Çalışmada feminist teoriden faydalanarak rahatlama birlikleri sorununun kadının ve savaş tecavüzlerinin uluslararası ilişkilerdeki yerine dair bir analiz ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışma, hem ele aldığı konunun Türkçe literatürde yok denecek kadar az örneklerinden biri hem de feminist teori açısından ele alınacak bir vaka incelemesi olacak olması bakımında literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rahatlama Birlikleri, Güney Kore, Japonya, Dış Politika, Feminizm.

ABSTRACT

Japanese occupation of the Korean Peninsula and its rule there between 1910 and 1945 had serious impact on the Korean society and at the memories of its people. This impact has political and socio-cultural reflections. Between two countries (at this point it would be better to use three countries since it is necessary to add North Korea too to the issue), there are some problems coming from the colonial rule, and sometimes they become more visible and lead to tension. One of those issues is the “*comfort women*”. In this paper, it is aimed to analyse how the comfort women issue has come out, how it affects the international relations of the related countries and finally how the issue is addressed from the international law perspective. This analysis will be constructed based on a feminist theory perspective mainly concentrating on the war rapes and women’s forced participation at this process. The study aims to contribute to the literature in the way that; both it is one of the few examples in Turkish literature on comfort women issue and it is one of the few examples of case study with feminist perspective.

Keywords: Comfort Women, South Korea, Japan, Foreign Policy, Feminism.

GİRİŞ

Toplumların hafızasını büyük oranda geçmişte yaşadıkları –olumlu, olumsuz, iyi, kötü, başarılı, başarısız durumlar ve zafer, yenilgi, savaş ve barış gibi olaylar– şekillendirmektedir. Kore yarımadasının tarihinde yukarıda belirtilen durumların ve sıfatların birçoğu mevcuttur. Yakın geçmişte en fazla iz bırakan dönem ise 1910-1945 yılları arasında hüküm süren Japon işgali ve yönetimidir. Kore halkı Japon yönetimi altında geçirdikleri yıllarda ciddi toplumsal baskılara maruz kalmıştır. Özellikle 1935 yılından itibaren Japonya, Kore yarımadasında kültürel bir asimilasyon sürecine soyunmuş ve isimleri Japoncaya uyarlamış, aile yasasını² değiştirmiş ve Korece'nin kullanımını yasaklayarak Japoncanın kullanımını zorunlu hale getirmiştir. Kore toplumu açısından oldukça ağır olan bu uygulamalar, Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybedip ülkeden çekilmesiyle son bulmuştur. Ancak son bulmayan hatta aksine çok yakın geçmişte varlığı konuşulmaya ancak başlanan bir mesele bulunmaktadır. Bu da “rahatlama birlikleri” konusudur.

Japonya, ordusunun, II. Dünya Savaşı boyunca işgali altında olan ülkelere mensup binlerce kadını çeşitli şekillerde zorla alıkoymasına ve kullanmasına göz yummuştur. Bu kadınların sayısının, farklı kaynaklarda 50.000 ile 200.000³ arasında olduğu iddia edilse (Yoshimi, 2000: 92-93) ve kesin bir sayı ispatlanmamış olsa da bu sürecin 1932 ile 1945 yılları arasında yaşandığı bilinmektedir (Piper, 2001: 156). Bu kadınlar sadece Koreli kadınlar da değildi; aralarında Japonya'dan, Endonezya'dan, Çin'den ve Tayvan'dan da kadınlar bulunmuş ancak çoğunluğunu Koreli kadınların oluşturması nedeniyle sorun Kore ve Japonya arasındaki bir mesele haline dönüşmüştür. Aynı zamanda şunu da belirtmek gerekir ki çalışmada Koreli kadınlar üzerinde durulması tamamen metodolojik yaklaşımdan kaynaklanmakta (zira ilk kez Koreli bir kadın yaşadıklarını basın aracılığıyla herkesle paylaşmış ve dava açmıştır) ve diğer ülke kadınlarının yaşadıklarını hafife alma veya görmezden gelme anlamı/niyeti taşımamaktadır.⁴ Koreli kadınların meselenin açığa kavuşmasındaki öncülüğü akıllara bu yapıların ilk kez Kore Yarımadasında açılmış olma ihtimalini getirir

² Aile yasası ile ifade edilen durum, Kore halkının soy isimlerinin Japon soy isimleriyle değiştirilmesidir. Uygulama esas itibarıyla zorunlu tutulmamıştır ancak bunu kabul etmeyen Koreliler, Japon bürokrasisi tarafından yok sayılmış ve birçok hizmetten yararlanmaları engellenmiştir. Bu nedenlerden ötürü toplumun büyük çoğunluğu bu duruma uymak zorunda kalmıştır.

³ Yoshimi Yoshiaki (2000) yaptığı bir hesaplama göre bu sayının 200.000 olduğunu iddia ederken, farklı kaynaklarda farklı sayılar da iddia edilmektedir.

⁴ Koreli kadınlarla birlikte daha pek çok ülke kadınları da bu uygulamaya maruz kalmışlardır. Çinli, Filipinli ve diğer Asyalı kadınların hikayelerine dair daha detaylı bilgi için bkz. Dolgopol ve Paranjape (1994).

de, Japonya ilk merkezi (genelev) 1932'de Şangay'da kurmuştur. Fakat Japonya ve Çin arasındaki savaşın 1937'de patlak vermesiyle birlikte Japonya bu genelevleri işgal ettiği birçok noktada açmayı genel bir politika haline dönüştürmüştür (Yoshimi, 2000: 43). Bu konuda güvenilir belge ve kaynak eksikliğinden ötürü net bir bilgiye ulaşılamasa da bu kadınların %80 ile %90 arasında Koreli kadınlar olduğu ve yaşlarının da on beş ile yirmi arasında değiştiği düşünülmektedir (Kumagai, 2016: 19).⁵

1. TEORİK ÇERÇEVE: FEMİNİZM, MİLİTARİZM VE SAVAŞ TECAVÜZÜ

Geride bıraktığımız yüzyıl tarihin en kanlı dönemlerinden biri olarak bilinmektedir. İki büyük dünya savaşının yanı sıra pek çok bölgesel savaş ve çatışma nedeniyle milyonlarca insan hayatını kaybederken yüzyılın kapanışı önemli değişimlere sahne olmuştur. Sovyetler Birliği dağılırken iki Almanya birleşmiş, tüm ülkeler bu sistemsel değişime ayak uydurma ve kendi pozisyonlarını tanımlama çabasına girişmişlerdir. Bu çaba içerisinde daha mikro ölçekte de bazı dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle Güney Kore, Soğuk Savaş boyunca maruz kaldığı askeri darbeler ve yönetimlerden sıyrılarak demokratikleşme yolunda kayda değer mesafe kaydetmiştir. Toplumun pek çok farklı kesiminin dahil olduğu ve destek verdiği bu demokratikleşme sürecinde karşımıza çıkan önemli bir bileşen de feminist hareket olmuştur. Bu hareket içerisinde ise en kayda değer katkılardan biri rahatlama birliklerinin, Güney Kore toplumunda tartışmaya açılmış olmasıyla ve hemen ardından da uluslararası hukuk zeminine taşınarak uluslararası toplumda bilinirliğinin ve görünürlüğünün artmasıyla elde edilmiştir. Güney Kore'deki feminist hareketin güçlenmesinde şüphesiz elzem bir role sahip olan rahatlama birliklerine dair başkaldırının nasıl başladığı makalenin ilerleyen kısımlarında anlatılmıştır. Bu kısımda, çalışmanın özünü teşkil eden bu vakanın feminist teori çerçevesinde analizi hedeflenmektedir.

Feminist teori sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde kendine görece geç yer bulmuş genç bir teorik yaklaşımdır. Fen bilimlerinin yanı sıra sosyal bilimlerde de kadının eksikliği, görünmezliği ve görmezden gelinişinin idraki bu teorinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Cyntia Enloe'nun "kadınlar nerede?" (Enloe, 2003: 16) sorusuyla mevcut düzeni sorgulamamıza vesile olan ve bu denli basit bir sorudan yola çıkarak uluslararası siyasetten günlük hayata geniş bir yelpazede pek çok olguyu açıklayabilmemize olanak tanıyan feminist yaklaşım rahatlama birlikleri konusunda da açıklayıcı bir perspektif sunabilmektedir. Çok yakın geçmişe dek,

⁵ Bu konuda da yine somut/kesin bir bilgi olmamakla birlikte, Yoshiaki Yoshimi (2000), Koreli kadınların oranının %50-80 arasında olduğunu söylemektedir.

savaşlar sırasında kadınların maruz bırakıldığı bireysel ve toplu tecavüzler savaşın olağan akışında sıradan birer eylem gibi görülmüştür.

Ancak feminist teori, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarında sıklıkla kullanılan ve hep varmış gibi algılanan/hiç sorgulanmayan pek çok kavramın sorgulanmasının önünü açmıştır. Bunların başlıcaları devlet, egemenlik, barış, ataerkil yapı, militarizm ve savaştır. Özellikle savaş ve militarizm alanlarında kadınların yaşadıkları feminist tartışmalarda sıklıkla yer almıştır. Çünkü bu alanlar diğer pek çok alanda olduğu gibi kadının ikinci plana atıldığı, fikir beyan etme veya siyasi karar alma mekanizmalarına neredeyse hiç dahil olmadığı alanlardır. Ancak bu dışlanmanın yanı sıra, savaşlarda en büyük zarar gören gruplar arasında da kadınlar yer almaktadır. Cephelerde savaşmıyor olmaları kadınları bir güvenlik korumasına almamaktadır. Savaşlarda çoğunlukla erkekler savaşa da veya sivil erkekler gruplar halinde öldürülse de geride kalan çocuklara ve yaşlılara bakması için bırakılan kadınlar, düşman askerlerinin tecavüzlerine maruz kalmaktadır (Yuval-Davis, 1997: 124). Bunun en yakın ve sarsıcı örnekleri olarak Almanya'da II. Dünya Savaşı'nın son aylarında Sovyet ordusunun toplu tecavüzüne uğrayan kadınlar, 1990'lı yıllarda ise Yugoslavya ve Ruanda'da yaşanan toplu tecavüzler gösterilebilir (Bos, 2006). Avrupa ve Afrika'daki örnekler Asya coğrafyasında rastlanmaktadır. Rahatlama birlikleri benzersiz bir örnek gibi görünmekle birlikte esasen evrensel bir sorunun daha fazla bilinen bir örneği olmuştur. Zira savaş dönemlerinde, ordu mensuplarının hizmetine sunulan böyle yapılar yüzyıllardır pratik edilen bir yöntemdir.⁶ Ancak rahatlama birliklerini Avrupa ve Afrika'daki benzerlerinden ayıran temel nokta, Japon askerlerin bunu sistematik, kurumsal ve uzun süre devam ettirilecek bir formata evirmiş olmalarıdır. Zira yukarıdaki Avrupa ve Afrika örneklerinde, kadınlar daha rahat hedef olabilmeleri için geride bırakılırken, rahatlama birliklerinde ise, kadınların geride bırakılması bir yana, kadınlar özellikle toplanarak belirli genelevlere yerleştirilmiştir. Bu da esasen, yapının ne denli sistematik bir karaktere büründüğünün göstergesidir.

Savaş ve çatışma dönemlerinde hem kadınlar hem erkekler cinsel şiddete ve toplu tecavüzlere maruz kalmaktadırlar, ancak sayılara bakıldığında bu şiddetin daha çok kadınlara uygulanan bir suç olduğu görülmektedir (Chinkin, 1994: 324). Savaş dönemlerinde cinsel şiddet ve tecavüz uzun yüzyıllardır yaşanıyor olmakla birlikte kimi örneklerin boyutu dehşete düşürücüdür. Hatta öyle örnekler mevcuttur ki, literatürde bu örnekler üzerine yapılan çalışmalarda, toplu

---

⁶ Bu konuda daha detaylı bir analiz için Cynthia Enloe'nun "Askeri Üslerdeki Kadınlar" başlıklı bölümü incelenebilir. Enloe, Cynthia (2003), "Türkiyeli Okuyucuları için Giriş", Enloe, Cynthia, Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset (İstanbul: Çitlenbik Yayınları) (Çev. Berna Kurt ve Ece Aydın).

tecavüzlerin savaşın bir aracı ve bazılarında ise doğrudan etnik temizlik aracı olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Wing ve Merchan, 1993: 1). Örneğin, Bosna-Hersek'teki Müslüman Bosnalı kadınların, Bosnalı Sırp tarafından uğradığı tecavüzler uluslararası hukuk nezdinde insanlığa karşı işlenmiş suç olarak kabul edilmiş; Tutsi kadınlarının kitlesel tecavüze uğraması Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından ise bir tür soykırım olarak nitelendirilmiştir (Wood, 2010: 124). Ancak rahatlama birlikleri meselesi, belki de II. Dünya Savaşı'nın henüz bittiği ve uluslararası sistemin galip gelen aktörlerinin sistemi nasıl şekillendireceklerini düşündükleri bir döneme denk geldiği için göz ardı edilmiş ve uluslararası toplumun tepkisini yeterince çekememiştir. Kaldı ki bu da yine savaş ve güç paylaşımı/mücadelesi gibi konuların maskülen bir yaklaşım çerçevesinde ele alındığının ve kadınlara yönelik işlenen suçların göz ardı edildiğinin kanıtıdır.

Savaş zamanlarındaki tecavüz çoğunlukla biyolojik gerekçelere dayandırılmışken, bunun olağan olmadığı/olamayacağı yönünde fikir beyan eden en önemli çalışmalardan biri Susan Brownmiller'in 1975 yılında yazdığı "*Against Our Will*" başlıklı eseridir. Burada yazar, kadının cinsel olarak bir güç silahı olabileceğini düşüldüğü andan itibaren, tüm erkeklerin kadınlara potansiyel bir tehdit olacağını ifade etmektedir (Brownmiller, 1975). Ancak bu ifade daha çok sosyo-biyolojik bir yaklaşım olarak görülmüş, farklı eleştirilere maruz kalmıştır. Diana Milillo (2006), özellikle savaşlarda yaşanan tecavüzleri, sosyo-kültürel zemin üzerinde açıklamaya çalışmış; toplumsal cinsiyet ve cinselliğe ilişkin kültürel normlar, sosyal hakimiyet, güç ve sosyal kimlik şeklinde üç ana etken üzerinde durmuştur.

Yukarıda bahsedilen Bosna-Hersek ve Ruanda çatışmalarında yaşanan savaş tecavüzlerinde bir etnik grubun diğerine yönelik şiddeti mağdur kadınların ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır.⁷ Fakat Japon askerlerinin ve ordusunun toplu tecavüzlerde böyle bir istek/fikir/niyet ile hareket edip etmediklerine dair herhangi bir somut veri bulunmamaktadır. Bir başka ifade ile, örneğin Bosnalı kadınlar tecavüzcülerinin kendilerine sırf Müslüman oldukları için tecavüz ettiklerini kanıtlar pek çok diyalogu ilgili raportörlere anlatmışlardır; fakat rahatlama birliklerinden kurtulan ve yaşadıklarını paylaşan az sayıda kadın bu şekilde açıklamalarda bulunmamıştır. Lakin bu, rahatlama birliklerinin oluşturulmasında milliyetçilik vurgusunun/algısının hiç olmadığı anlamına gelemez. Bunun birinci nedeni, mağdur tüm kadınlarla görüşme yapılamamış ve dolayısıyla veriye ulaşılamamış olmasıdır. Pek çok detay maalesef

⁷ Bosnalı kadınların yaşadığı toplu tecavüzlerin cinsiyetçi milliyetçilik ile ilişkisine dair detaylı analiz için bkz. Kelleci (2017).

bilinememektedir. İkinci neden ise, Japonya'nın Meiji Restorasyonu ile birlikte gelişen askeri ve ekonomik kapasitesinin genel hatlarıyla bir yayılmacı politikaya dönüşmesi ve yine bu bağlamda Asya'da bir Japon hakimiyeti kurma isteğidir. Bu isteğin yürütüldüğü ölçek/alan her ne kadar Bosna ve Ruanda örneklerinden farklı olsa da (Bosna ve Ruanda örneklerinde yaşananlar o anki ulus-devlet sınırları içerisinde bir grup ile diğer grup arasındaki mücadele niteliğindedir, oysa Japonya'nın yaptığı bölgeye yönelik bir yayılmacıdır) Japonya'nın temelde üstün bir millet olma fikrini ve bu nedenle tüm Asya'ya hükmetme hakkını benimsemiş olduğu düşünülebilir. Asya'da bir Japon hakimiyeti kurmak için gerekli askeri yöntemler hızla izlenmiş, pek çok bölge Japonya tarafından işgal edilmiştir. Öte yandan, erkekler ve kadınlar farklı yöntemlerle yerlerinden edilmişlerdir. Örneğin, bugün hala Güney Kore ve Japonya arasında çözülememiş bir sorun olarak devam eden 'zorla çalıştırılan işçiler'⁸ meselesi bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile işgal altındaki erkekler de yerlerinden edilerek toplumun moral ve motivasyonu kırılmaya çalışılmış, buna ilaveten kadınlara kitlesel tecavüzler uygulanarak Milillo'nun sosyal hakimiyet şeklinde vurguladığı yaklaşım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Lakin rahatlama birlikleri çok büyük kitlelerden oluşturulmuş ve sürecin içine şiddet, küçük kızların zorla çalıştırılması (elbette on sekiz yaşından büyük kadınların da tamamına yakınının zorla götürüldüğü bilinmekle birlikte burada vurgulamak istenen küçük kız çocuklarının da bu birliklerin bir parçası olduğu gerçeğidir), pek çok kadının sonrasında evlerine dönememesi, bu psikolojik yükü başa çıkamayıp önemli sayıda intihar vakalarının görülmesi gibi pek çok nokta dahil olmuştur. Ayrıca bu merkezlerden kurtulan kadınlar uzun yıllar sessiz kalmışlar, ancak çok ileri yaşlara geldiklerinde yaşadıklarını kamuoyu ile paylaşabilmişlerdir. Zira kültürel normlar dikkate alındığında Asya toplumlarında kadının tecavüze uğraması aileleri tarafından kabul edilebilecek bir olgu değildir.⁹ Uzun yıllar sessiz kalınması, vakayı benzerlerinden ayırıp daha karmaşık bir karaktere büründürmüştür. Zira pek çok kadın hakkını arayabilecek durumda değildir; çoğu hayatını kaybetmiş kalanlar ise oldukça ileri yaşlardadır. Bu iç dinamiklere ek olarak rahatlama birliklerinin yapısı da sorunun uluslararasılaşmasına neden olmuştur; çünkü bu birliklerde çalıştırılan kadınlar farklı milletlere mensuplardır. Eğer bu birlikler Japon ordusunun ihtiyaçları için sadece Japonya'daki yasal genelevlerden getirilen kadınlardan oluşturulmuş olsa idi, belki bu konu uluslararası siyasetin bir parçası olmayacak, Japon iç siyasetinde

⁸ Bu işçilerin çoğu Koreli erkeklerdir, Japon fabrikalarında zorla çalıştırılmışlardır ve son yıllarda bireysel tazminat talebinde bulunan Koreli işçilerin bu talebi mahkemece kabul görünce iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Konunun güncel detayı için bkz. Lee (2019).

⁹ Dolgopol ve Paranjape'nin eserlerinin dördüncü kısmı olan mağdurların ifadeleri kısmında, mülakat veren Koreli kadınlar bu konudaki görüşlerini beyan etmişlerdir.

sadece insan hakkı/kadın hakkı ihlali şeklinde bir olgu olarak kalabilecekti. Fakat Kore'den, Çin'den ve Güneydoğu Asya ülkelerinden pek çok kadın buralarda çalıştırıldığı için neredeyse tüm Asya coğrafyasını ilgilendiren bir konu haline gelmiştir.¹⁰

Asya toplumlarının pek çoğunda kadının toplumsal hayattaki yerinin yüzyıllardır erkeklerin arkasında ve gerisinde olduğu bilinen bir durumdur. Bu durum farklı sebeplerle ilişkilendirilse de (Konfüçyüsçü gelenek, muhafazakarlık, kültürel yapı vb.) son on yıl içerisinde feminist hareketlerde ve toplumun feminist bilincinde gözle görülür bir hareketlenme mevcuttur. Bunun en belirgin örneklerinden biri yukarıda değinilen rahatlama birlikleri olmuştur. Bu konu başta Kore toplumu olmak üzere komşu Asya ülkelerine bile etkide bulunmuştur. Kadın hareketleri, daha dayanışmacı ve organize yapılar oluşturularak/kurularak kendilerine erkek egemen toplumlarda alan açmaya çalışmışlardır/çalışmaktadırlar. Kore özeline odaklanmak gerekirse, Kim Hak-sun'un bireysel girişiminin arkasında da ona bu cesareti veren organize bir yapı karşımıza çıkmaktadır. 1990 yılının Kasım ayında Güney Kore'deki otuzdan fazla kadın örgütü bir araya gelerek "Japonya tarafından cinsel köleliğe zorlanan Kadınlar için Kore Konseyi"ni (*The Korean Council for the Women Drafted for Sexual Slavery by Japan*, çalışmada buradan sonra Kore Konseyi veya Konsey olarak kullanılacaktır) kurmuşlardır (Lynch, 2019). Bu konsey kuruluşunun ardından, Japonya, Tayvan, Filipinler, Burma (şimdi Myanmar olarak bilinen ülke), Kuzey Kore gibi ülkelerdeki feminist gruplarla da iletişim ve etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşim sayesinde konu iki ülke arasında bir konu olmaktan çıkmış çok daha geniş kitlelere duyurulabilmiştir.

Konsey'in ilk aşamadaki adımları hem siyasi hem psikolojik alanda atılmıştır. Örneğin Konsey 4 Mart 1992 tarihinde BM İnsan Hakları Komisyonu'na (UNHCR) bir başvuruda bulunmuş ve BM İnsan Hakları Komisyonu'nun II. Dünya Savaşı sırasında kadınların maruz bırakıldığı eziyetlerin araştırılmasını ve Japon hükümetinin tazminat ödemesini talep etmiştir. Komisyon, bu talep üzerine konuyu 1992 yılının ağustos ayındaki toplantısında gündemine almıştır. Komisyon'un alt komisyonlarından olan Azınlıkların Korunması birimi ise, rahatlama birlikleri sistemini "Asyalı kadınların insan haklarını ihlal eden, insanlığa karşı işlenmiş bir suç ve Japonya'nın 1932 yılında imzaladığı zorunlu işçiliğe karşı çıkan uluslararası

¹⁰ Rahatlama birlikleri konusunun takipçisi ve savunucusu olma çoğunlukla Güney Kore tarafından icra ediliyor olsa da başta Çin olmak üzere özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri de bu konuda Japonya'nın sicilinden son derece rahatsızdır. Hatta bu konuların çözülmemiş olması ve Japonya'nın beklenen sorumlulukları yerine getirmiyor oluşu da coğrafyadaki kendine yönelik siyasi güvensizliği artırmaktadır.

anlaşmanın da ihlali” olarak nitelendirmiştir (Mackie, 2020). Konsey ayrıca başta 14 Ağustos 1991 tarihinde (Japonya’nın II. Dünya Savaşı sonunda teslim alınmasının yıldönümünden bir gün önce) basın açıklaması yaparak yaşadıklarını paylaşan Kim Hak-sun olmak üzere, bu süreci yaşayan tüm kadınlara destek vererek psikolojik dayanışma göstermiştir. Böyle bir psikolojik destek özellikle Asya toplumlarındaki kadınlar için hem çok kıymetli hem de müthiş bir ihtiyaçtı. Zira bu konunun uzun süre sessizliğini korumasının altında yatan temel sebeplerden biri de Kore’nin ataerkil toplumu ve onun kadına ve erkeğe çifte standart uygulayan cinsel davranış ve kültürel mirası idi (Soh, 1996: 1226). Tarih boyunca kadınların evlenene dek bekaretlerini korumaları ve eşleri ölse bile gösterişsiz ve yalnız bir hayat sürmeleri sıradan birer norm haline gelmişlerdi. Hatta Chosun Hanedanlığı döneminde yaşanan bir süreç, rahatlama birliklerinin sessizliğini anlamada/açıklamada yardımcı olma potansiyeli taşımaktadır. 16. Yüzyılın sonlarına doğru Chosun Hanedanlığı (Kore Yarımadasındaki son hanedan ve krallık) iki kez Japon işgal girişimine uğramıştır. Bu girişimler esnasında pek çok kadın ya tecavüze uğradıktan sonra ya da tecavüze uğrayacağını düşünür düşünmez intihar etmiştir. Bu kadınların naaşları erdemli kadınların onurlu bedenleri (*yollyo*) olarak kabul edilmiştir (Soh, 1996: 1229). Bu algının adeta bir kültürel norm haline dönüştüğü Kore’de 1990’lı yıllarda yaşanan süreç bu durumun boyutlarının daha net anlaşılabilmesine imkân vermektedir. 1990’lı yılların ortalarında genç erkek hırsızlar, hırsızlık yaptıkları evlerdeki kadınlara diğer aile bireylerinin gözü önünde tecavüz ediyorlar ve böylece ailenin bu utancı dile getirmeye çekineceklerini bildikleri için polise şikâyet edilmelerini engellemiş oluyorlardı. Bu suçlular medyada “aileye zarar veren suçlular” şeklinde ifade edilmekteydi (Soh, 1996: 1230).

Böylesi bir toplumsal ve psikolojik ortamda rahatlama birliklerinden hayatta kalmayı başarabilmiş Koreli kadınların sessiz kalması son derece anlaşılabilir bir durumdur. Lakin bilhassa Kore Konseyi’nin destekleri sayesinde ve kadınların yaşlanmaları ve ölüme yaklaşmaları nedeniyle bu yükü bir şekilde paylaşmak istemeleri de konuşma sürecinin önemli etmenlerindedir.

2. TARİHSEL SÜREÇ: JAPONYA’NIN YAYILMACILIĞI

Japonya, 17 Nisan 1895 tarihinde Çin ile imzaladığı Shimonoseki Anlaşması’nın hükümleri gereğince Tayvan’ı almış ve sömürgesi haline getirmiştir (Robinson, 2007: 19). Akabinde de 1905 yılında Kore’yi himayesine almış 1910 yılında ise Tayvan gibi Kore’yi de kolonisi haline dönüştürmüştür (Hwang, 2018: 124). Kore, Japonya’nın Çin’e karşı saldırıyı başlatmasının başlangıç noktası oldu ve bilindiği üzere en büyük arzusu kendi idaresinde bir Asya-Pasifik İmparatorluğu kurmaktı. Japon ordusu bu idealini gerçekleştirmek amacıyla anakara Asya’ya

girmiş (Çin'in kuzeyinden), ordu mensubu askerler ve görevliler geniş çaplı vahşete neden olmuşlardır. Örneğin 1937 yılında, Nanking şehrini ele geçirmişler ve şehre büyük zarar vermişlerdir. Japon ordusunun bu şehirde yaptıkları – özellikle çok fazla sayıda genç kadına ve küçük kıza tecavüzleri ve halka barbarca davranmaları– bu olayın tarihte Nanking Tecavüzü (*Nanjing Massacre*) olarak anılmasına sebep olmuştur (Holcombe, 2016: 306). Bu olay uluslararası basında geniş bir yankı uyandırmış ve aşağıda ayrıntılı olarak değinileceği gibi “rahatlama merkezlerinin” ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Uluslararası basının raporları ve tepkileri Japon İmparatoru Hirohito'ya kadar ulaşınca İmparator Japon ordusuna karşı oluşan negatif algıdan ötürü dehşete düşmüş ve Japon tarihçilerin aktardığına göre İmparator bakanlarına ve üst düzey komutanlara Japonya'nın onurunun yeniden inşası ve uluslararası tepkileri azaltmaları için bir çözüm bulmalarını emretmiştir (Argibay, 2003: 376). İmparatorun görevlendirdiği isimler iki öneriyle gelmişlerdir. Birincisi orduda bir reform yapmak, ikincisi ise Japonların “rahatlama merkezleri” ismi ile daha ılımlı ve kabul edilebilir olacağını düşündükleri genelevler oluşturmak ve yaygınlaştırmak idi. Rahatlama merkezleri ilk olarak 1932'de Çin'in Japon işgali altındaki bölgelerinde ortaya çıkmıştır; ancak yukarıda da belirtildiği üzere Nanking olayları bu merkezlerin yaygınlaştırılması önerisinin temelini oluşturmuştur. Japon askerleri bu merkezleri genelev olarak adlandırıyorlardı, o dönem Japonya'da genelevde çalışmak yasal olduğu için bu merkezlerde ilk çalıştırılan kadınların, Japonya'dan getirilen ve çalışma izni olan kadınlar olduğu tahmin edilmektedir (Argibay, 2003: 376).

Japonların bu merkezleri kurmasının birkaç nedeni olduğu düşünülmektedir (Argibay, 2003: 376-377). Birinci neden, Japon ordusunun sarsılan imajını düzeltmek, yeniden saygınlığını kazanmasını sağlamak ve Japon askerlerinin cinsel ihtiyaçlarının¹¹ ordu kontrolünde olan bu merkezlerde denetim altında giderilmesini mümkün kılmaktır. Aksi takdirde, yeniden bir Nanking vakasının yaşanmasından endişe ediliyordu. İkinci olarak, tecavüz ve benzeri olayların yaşanması durumunda, işgal altındaki bölgelerde yerel halkın tepkisi büyüyüp direnişe yol açabiliyor bu da Japon ordusunun ilerleyişini yavaşlatabilme potansiyeli taşımaktaydı. Üçüncü neden, Japon askerlerinin sağlık koşullarını görece kontrol altında tutabilmekte çünkü askerler tecavüz vakaları nedeniyle hastalık kapmakta ve bu da hem sağlık harcamalarını artırmakta hem de askerlerin fiziksel açıdan zayıf düşmelerine neden olmaktadır. Bütün bu sebepler

¹¹ Burada “ihtiyaç” kelimesinin kullanılması, Japon askerlerinin böyle bir ihtiyacı olduğu ve bu nedenle yaptıklarını meşrulaştırma amacını kesinlikle taşımamaktadır. Bu ifade daha ziyade Japon muhafazakâr toplumunun/siyasetinin ve siyasetçilerinin kullandığı söylemin bir parçasıdır ve birliklerin kurulma amaçlarından biri olarak gösterilmektedir.

doğrultusunda uzun yıllar uygulaması devam ettirilen rahatlama merkezleri nihayet II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ortadan kalkacaktı. Çoğu zaman kadınların rızası aranmasa da (zorla götürüldüğünü, kaçırıldığını söyleyen pek çok kadın olmuştur) kimi zamanlar kadınları ikna ederek götürme yöntemine de başvurulmuştur. Kadınların bu toplama merkezlerine götürülmelerine ikna için kullanılan en yaygın yollardan biri onlara Japonya'da iş bulma imkânı vaadiydi (Soh, 2008: 107). Bu bahane ile kandırılan ve zor koşullarda hayatlarını sürdürme çabası veren kadınlar II. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında travmatik bir yaşam devam ettirmişlerdir. Fakat çoğunluğunu Koreli kadınların oluşturduğu bu insanlar, Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması ve işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle özgür kalmalarına rağmen bir kısmı ülkelerine dönmek istememiştir. Bunun temel nedenleri¹²; duydukları utanç hissi, ailelerinin kendilerini kabul etmeme korkusu ve aileleriyle birlikte toplumdaki dışlanma endişe şeklinde özetlenebilir (Coomaraswamy, 1996).

Bu kadınların ailelerinin toplumdaki dışlanma endişesi rahatlama birlikleri meselesinin savaş bittikten çok uzun yıllar sonra ortaya çıkmasının da temelinde yatmakta olan sebeptir. Fakat 1991 yılının aralık ayına gelindiğinde, Kim Hak-sun olayının üzerinden 40 yılı aşkın süre geçtikten sonra, bu konu hakkında konuşan ilk kadın olmuştur. Kendisine bu merkezlerdeki kötü şartlardan hayatta kalmayı başaran iki Koreli kadın daha eşlik etmiştir ve Tokyo Bölge Mahkemesi'ne Japon hükümetinden özür ve tazminat talebi ile ilk davayı açmışlardır (Ueno, 2004: 69). Kim Hak-sun, bu açıklamayı eşinin ve iki çocuğunun ölümünün ardından yaptığını böylece ailesinin bu travmayla toplum önünde yüzleşmesini engelleyebildiğini ifade etmiştir (Shin, 2014). Kim Hak-sun'un açtığı dava ile birlikte artık uluslararası hukuki bir nitelik de kazanan konuyu daha iyi analiz edebilmek için sorunun uluslararası hukuk zemininin de tartışılması gerekmektedir.

3. ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Uluslararası hukuk, Japonlar rahatlama merkezlerini kurmadan çok önce köleliği yasaklamıştır. 25 Eylül 1926 yılında Cenevre'de imzalanan Köle Ticaretini ve Köleliği Durdurma Anlaşması ile kölelik şu şekilde tanımlanıyordu: "Üzerinde mülkiyet hakkına mahsus yetkiler veya bunlardan bazılarının kullanıldığı bir şahsın hal veya şartı ve "köle", bu durum veya şartı haiz olan kimsedir" (Slavery Convention, 1926). Kölelik tarihsel olarak genellikle zorla çalıştırılan işçi veya özgürlüğü elinden alınmış kimse olarak algılanmıştır. Ancak cinsel özerklik de bir kişinin sahip olduğu kişisel haklardan biri olup bunun bir

¹² Radhika Coomaraswamy'nin raporunda görüşme yaptığı kadınların çoğu benzer endişelerden bahsetmişlerdir. Daha detaylı bilgi için bkz. Coomaraswamy (1996).

başkası tarafından kontrol edilmesi durumu da bir anlamda köleliktir (Argibay, 2003: 384). Japonların oluşturduğu bu rahatlama merkezleri de bahsedilen bütün kontrol altına alma mekanizmalarını bünyesinde barındırıyordu. Bu uygulamaya maruz kalan kadınların hareket özgürlükleri kısıtlandığı (Asya'nın farklı ülkelerinden kadınlar, Japonların kontrolü altındaki topraklarda kurulan rahatlama merkezlerine götürülüyordu ve izinsiz kesinlikle dışarı çıkma gibi bir hakları yoktu) gibi seks işçisi olarak zorla çalıştırılmaları sağlanıyordu.

Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında Japonya'nın uluslararası hukuku ihlal ettiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu argümana katılmayan görüşler de mevcuttur. Kumagai Naoko, *The Comfort Women: Historical, Political, Legal, and Moral Perspectives* başlıklı kitabında farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Hukuki bir bakış açısından, “rahatlama birlikleri kadınlarının” “ordunun seks kölesi” olarak ifade edilemeyeceğini çünkü bu kavramın rahatlama merkezlerinin kendi içinde geniş farklar içeren yapısını açıklamakta yetersiz kalacağını belirtmektedir (Kumagai, 2016: 24). Buna temel dayanak olarak vurguladığı noktalardan biri de bu kadınlara ödeme yapıldığı iddiasıdır. Başka bir dayanak noktası da rahatlama merkezlerinde bir yönetim anlayışının bulunduğu, kadınların herhangi bir hastalık kapmaması için düzenli olarak muayene edildiği ve bunun da işin boyutunu kölelikten çıkardığı vurgusudur (Kumagai, 2016: 24).

Uluslararası hukuk açısından soruna daha yakından bakmak ve sürecin biraz daha gerisine gitmek daha sağlıklı bir anlatımı mümkün kılacaktır. II. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde Japonlar bu merkezlere ilişkin birçok belgeyi imha etmişlerdir. Lakin yine de bazı belgeler günümüze kadar ulaşmayı başarabilmiştir. Bunlardan biri de Profesör Yoshiaki Yoshimi'nin *Comfort Women* başlıklı kitabında yer verilen 4 Mart 1938'de oluşturulan “Ordu Rahatlama Merkezlerinde Çalışacak Kadınların İşe Alınmasına Dair Meseleler” (orijinal başlığı “Matters Concerning the Recruitment of Women to Work in Military Comfort Stations”) (Yoshimi, 2000: 58-59) başlıklı belgedir. Bu belge 4 Mart 1938 yılında Japonya Savaş Bakanlığı'nda çalışan bir subay tarafından Kuzey Çin Bölgesi Ordusu'nun Başkomutanına gönderilmiştir. Bu belgede sözde toplumsal sıkıntılara dikkat çekilmiş ve denetimsiz şekilde kadın toplayan kişilere en hassas meselenin Japon ordusunun onurunu korumak olduğu hatırlatılmış ve işlerini yaparken bunu her daim zihinlerinde tutmaları istenmiştir. Bu belgede “kadınların rızası” olması gerektiğine ve “ergin olmayan çocukların” toplanılmamasına dair herhangi bir vurgu yapılmamıştı (Judgement on the Common Indictment and the Application for Restitution and Reparation, 2001), belgelerde önem verilen tek şey Japon ordusunun onuruydu. Ayrıca ordu polisinin ve yerel polisin de kadın toplama işinde görev alması ve bu görevi yerine getirirken ordunun imajını sarsacak herhangi bir harekette bulunmamaları da tavsiyeler arasındaydı. Bu belgenin belki

de en önemli noktası, esasen Japon ordusunun uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğinin farkında oluşunun belirtilmesiydi; şöyle ki “kadınların ve kızların bir yerden başka bir yere götürülmesinin insan kaçakçılığına dair uluslararası anlaşmalara uygun olmadığından emin olamayacaklarını” (Yoshimi, 2000: 155) ifade ediyorlardı. Kadınların sadece yaşadıkları yerlerdeki rahatlama merkezlerinde çalıştırılmayıp başka topraklara götürülmesinin bir nedeni de Japon hükümetinin bu iş için Japon kadınları kullanmak istemeyişiydi. Çünkü eğer herhangi bir Japon kadın cephede savaşan bir Japon askerinin yakını veya tanıdığı çıkarsa bu hem ordu içinde ciddi rahatsızlık uyandırabilir hem de Japonya’da yaşayan asker ailelerini son derece rahatsız edebilirdi. Bu sebeple Japon olmayan kadınlar mümkün olduğunca farklı yerlere gemilerle ve trenlerle taşıyarak merkezlere götürülüyordu (Kumagai, 2016: 20-21).

Peki, o dönem kadınların ve kızların kaçakçılık yoluyla ticaretinin yapılmasına dair uluslararası anlaşmalar nelerdir? O yıllarda bu konuyu yasaklayan dört uluslararası anlaşma bulunmaktaydı:

1. Beyaz Köle Trafiğinin Önlenmesi için Uluslararası Anlaşma (1904)
2. Beyaz Köle Trafiğinin Önlenmesi için Uluslararası Sözleşme (1910)
3. Kadınların ve Çocukların Trafiğinin Önlenmesi için Uluslararası Sözleşme (1921)
4. Yetişkin Kadınların ve Kızların Trafiğinin Önlenmesi için Uluslararası Sözleşme (1933)

1925 yılına gelindiğinde, Japonya yukarıda ismi verilen uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin ilk üçüne imza atıp onaylamıştır, lakin sonuncu sözleşme asla onaylanmamıştır (Yoshimi, 2000: 156). Tüm bu sözleşmelere göre, yaşını doldurmamış kız çocuklarını seks işçisi olarak çalıştırmak kesinlikle yasaktı. Yetişkin kadınlarda ise –kandırma, sahtekârlık yoluyla ikna etme ve zorlayarak mecbur bırakma varsa – bunu yapanlar kesinlikle cezalandırılacaktı. Her ne kadar buraya kadar büyük bir risk veya sıkıntı görünmüyor gibi olsa da bu anlaşmalarda geçen bir madde, Japon işgali altındaki bölgelerin kadınları için kötü bir hal meydana getirecekti. O madde de bu kanunların kolonilerde uygulanamayabileceğine izin verilebilir olmasıydı. 1921 sözleşmesinde, Japonya heyeti anlaşma metnine bu anlaşma maddelerinin kolonilerinde geçerli olmayacağına dair bir madde ekletmiştir (International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, 1921). Bu sayede Kore ve Tayvan gibi topraklar insan kaçakçılığı konusunda bu anlaşmalardan muaf tutulmuşlardır. Böylelikle Japon hükümeti ve ordusu, uluslararası hukuku da lehlerine çevirmeyi başararak Kore ve Tayvan’ı uluslararası kısıtlamalardan muaf

tutmanın rahatlığıyla bu toprakları kadın arzını sağlayan ana koloniler haline getirmiştir.

Konunun uluslararası hukuk çerçevesinde daha detaylı değerlendirilebilmesi için yukarıdaki dört anlaşmaya ve dönemin koşullarına biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Anlaşmaların imzalandığı dönemde dünyada genel olarak kadın haklarının korumasına yönelik olumlu ve yükselen bir eğilim vardı, fakat Japonya'daki durum –hayat kadınlarının durumu– hiçbir şekilde tartışmaya bile açılacak gibi değildi. Yükselen kadın hakları savunuculuğu Japonya'daki genelev işletmecilerini korkutmuş ve Japon hükümetinin yukarıda bahsi geçen 1921 sözleşmesine ek madde koydurmasına neden olmuştur.

Tartışma yaratan başlıklardan biri yaş meselesi olmuştur. Ergin olmayan çocukların hangi yaşta yetişkin kabul edileceği meselesi konunun önemli bileşenlerinden biriydi. 1921 Sözleşmesi bireyin yetişkin sayılabilmesi için sınırı 21 yaş koyarken, Japon hükümeti buraya ek bir şart koyarak bu yaşı 18 olduğunu belirtmiştir. Bunun altında yatan ise Japonya'da genelevlerde çalışan kızların 18 yaşında olmasının kabul edilebilir bir durum ve yaygın uygulamanın bu şekilde olmasıydı.

1993 yılının Ekim ayında Japonya Baro Birliği Federasyonu Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporda, Japonya'nın mağdur kadınlara tazminat ödemesi tavsiye edilmiş ve bu kadınları sivil çalışanlar gibi kategorize etmekten ziyade Japon ordusunun “seks kölesi” olduklarını kabul etmenin gerekliliği vurgulanmıştır (Kumagai, 2016: 25). Japon hükümeti bu rapora doğrudan bir tepki vermemiştir; zira rapor daha çok tavsiye niteliğindedir ve Japon hükümeti bu gibi çalışmaları görmezden gelmeyi tercih etmektedir. Çünkü buna tepki vermenin, bu konunun hem siyasi zeminde hem toplumda daha fazla konuşulmasının önünü açacağını düşündükleri iddia edilebilir.

1996 yılında ise Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu özel raportörü Radhika Coomaraswamy yazdığı raporda Japon hükümetinin duruşunun dikkate alındığını (1992 yılında Japonya Başbakanı'nın açıklamaları) ancak kadınların yaşadıkları bu durumun kesin bir cinsel kölelik ve uygulamanın kölevari bir pratik olduğu şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini açıklamıştır (bkz. Coomaraswamy, 1996). Coomaraswamy ayrıca “*comfort women*” ifadesinin de durumun vahametini anlatmakta yetersiz kaldığını, çünkü kurban kadınların savaşın devam ettiği yıllar boyunca her gün sayısız mağduriyet¹³ yaşadığını dile getirmiştir.

¹³ Radhika Coomaraswamy (1996)'nin raporunda mağdur kadınlardan bazılarıyla yaptığı görüşmeler de aktarılmıştır. Bu rapor okunduğunda kadınların yaşamak zorunda bırakıldıkları zulüm daha net anlaşılmaktadır.

Coomaraswamy'nin değindiği bir başka nokta da rahatlama birlikleri konusunun askeri çatışma yaşandığı dönemlerde yapılan sistematik tecavüz ve seks köleliği suçlarını işleyenlerin cezalandırılması için uluslararası düzeyde hukuki bir zeminin başlangıcı olabileceği hususudur. Başka bir ifade ile kendisi bu vakayı kadınlara karşı işlenen cinsel şiddete yönelik 1990'larda artan endişenin giderilmesi için yargılama yolunda bir kural/norm oluşturabilecek nitelikte görmekteydi. Ancak bugün henüz beklentilerini karşılayamadıklarını düşünen mağdur kadınların hukuki mücadelesi de devam etmektedir.

4. RAHATLAMA BİRLİKLERİNE GÜNEY KORE'NİN VE JAPONYA'NIN YAKLAŞIMI

Rahatlama birlikleri meselesi ilk olarak Soğuk Savaş'ın bitimiyle gün yüzüne çıkmıştır. Güney Kore siyasetinde sağ ve sol cenah arasındaki tartışmalarla alevlenen konu özellikle sağ görüşteki kesimlerce milliyetçilik söylemiyle ilişkilendirilince daha da yoğun olarak gündemde kalmaya başlamıştır. Sol görüşe sahip siyasiler, akademisyenler, aktivistler ise konunun Soğuk Savaş süresince yeterince irdelenemediğini düşünüp konuya yeniden odaklanılması gerektiğini iddia etmekteydiler. Güney Kore'de durum böyle iken Japonya'da da Liberal Demokratik Parti¹⁴'nin uzun yıllar süren iktidarı sarsılmaktaydı ve daha liberal koalisyonların geleceği öngörüsü konunun gündemde kalabilmesine olanak sağlıyordu.

Soğuk Savaş döneminin koşulları da konunun arka planını doğrudan etkilemiştir. ABD bloğunda yer alan diğer ülkeler gibi Japonya için de temel tehdit Sovyetler Birliği idi ve Japonya, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin sağladığı güvenlik koruması altında olmuştur. Japonya, bu koruma durumunun yarattığı psikolojik güven sayesinde, Güney Kore ile herhangi bir yakınlık kurma çabası içine girme ihtiyacı hissetmemiştir. Ancak ABD'nin baskılarına dayanamayarak, 1965 yılında Güney Kore ile ilişkilerinin normalleşmesi sürecini başlatmıştır. Daha sistematik olması adına Japonya'nın rahatlama birliklerine olan yaklaşımını üç dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem 1945-1990 arasındır. İkinci dönem 1991-1995 arası, üçüncü dönem ise 1996'dan 2000'li yılların ortalarına kadar olan süredir.¹⁵ Fakat bu zaman aralıklarına güncel dönemi eklemek de gerekli

¹⁴ Liberal Demokratik Parti Japonya'da 1955'ten 1992'ye dek iktidarda kalmış merkez-sağ ve muhafazakâr olarak nitelendirilen bir partidir. "Daha liberal partilerin geleceği öngörüsü" ifadesindeki liberal ile kelimenin gerçek anlamını ifade eden liberal kesimler ve onlara ilaveten daha özgürlükçü kesimler anlatılmaya çalışılmıştır.

¹⁵ Buradaki zaman kategorizasyonu Yangmo Ku'nun makalesinden alınmıştır, ancak yazarın uyguladığı teorik yaklaşım benimsenmemiştir. Daha fazla detay için bkz. Ku (2015).

olduğundan 2000'li yılların ortalarından günümüze dek olan süre de incelenecektir.

Yukarıda verilen arka plandan sonra sorunun muhatabı olan Japonya'ya yakından bakmak gerekmektedir. Japonya'ya bakılınca konuya yaklaşımının zaman içerisinde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. 1980'lerin sonuna kadar Japon hükümetleri Japon ordusunun bahsi geçen konuda herhangi bir sorumluluğu olduğunu reddetme yolunu seçmiş, bu girişimlerin tamamen özel şahıslar tarafından organize edildiği argümanını benimsemiştir. 1990'ların başına gelindiğinde ve ortalarında bazı ufak değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Japon hükümeti özre yakın anlam ifade eden bir açıklama yapmıştır ve hükümetten bağımsız bir fon olan Asyalı Kadınlar Fonu'nun (*Asian Women's Fund*)¹⁶ kurulmasını sağlamıştır. Fakat özellikle Kore hükümeti ve diğer mağdur kadınların mensubu oldukları ülke hükümetleri bu adımları tam anlamıyla resmi bir tazminat ve devlet özrü olarak görmemişlerdir. 1990'lı yılların sonunda ise Japon hükümeti ufak da olsa olumlu karşılanan bu adımların devamını getirememiş ve hatta gerileme göstermiştir. Japon hükümetinin bazı temsilcileri bu konuda provokatif açıklamalar yaparak konunun Japon ordusu ile olan bağlantısını reddetme yoluna gitmiştir.

1945–1990 yılları arasında Japonya hükümetleri herhangi bir özür dileme veya üzgün olduğunu ifade etme yoluna gitmemişlerdir. Bunun neden böyle olduğunu anlamak için o dönemin siyasi koşullarına odaklanmak gerekmektedir. Savaşın sona ermesi Japon siyasi hayatını bir çırpıda değiştirmeye yetmemiştir; yönetimde hala muhafazakâr elitler bulunmaktadır ki bunların büyük bir kısmı Japonya'nın emperyalist hayallerine kavuşabilmesi için çalışmış kimselerdir. Bu kesimin Japonya'nın daha önce yaptığı hataları ve işlediği savaş suçlarını kabul etmeleri siyasi açıdan saygınlık ve güç kaybetmelerine neden olabilirdi. Kore yarımadasında ise konunun gündeme alınmaması için yeteri kadar sebep bulunmaktadır. Birinci neden Kore'nin ikiye bölünmüş ve ikili ilişkilerden (Japonya ile) ziyade iki Kore arasındaki durumun zihinlerde daha fazla yer tutmuş olmasıdır. Ayrıca Kore Savaşı sonrasında harabeye dönen Güney Kore ekonomik olarak toparlanmaya odaklanmış, iktidarda kalan otoriter liderler de ekonomik kalkınma uğruna Japonya ile olan sorunları ikinci plana itmişlerdi. Çünkü Japonya'nın savaş öncesi sahip olduğu güçlü sanayisi ve ekonomisi Güney Kore tarafından bir model olarak algılanmış ve ekonomik ilişkilere daha fazla önem atfedilmiştir. Bilhassa Park Chung-hee ekonomiyi daha ön planda tutmuş ve bu ortamda 22 Haziran 1965 tarihinde Güney Kore ve Japonya Temel İlişkilerin Kurulmasına (*Treaty on Basic Relations*) dair bir anlaşma imzalayarak 14 yıl süren

¹⁶ Bu fon 1995 ile 2007 yılları arasında faaliyet göstermiştir.

zorlu müzakereleri (ilk buluşma Ekim 1951’de olmuştur) diplomatik bir başarıya taşımıştır.

Soğuk Savaş yıllarında Japonya’nın ulusal güvenliğini sağlaması ABD ile 1951 yılında imzaladığı güvenlik anlaşmasına bağlanmıştır. Karşılığında da Japonya kendi topraklarında Amerikan askerlerini bulundurmamayı kabul etmiştir. Güvenliğin yanı sıra yine uzun yıllar boyunca ticaret bağlamında Amerika ve Avrupa pazarlarına yönelen Japonya için Asyalı komşuları adeta ikinci planda olmuştur ve savaşa dair olumsuzlukları da mümkün mertebe ikinci hatta çok daha geri planlara atmıştır. Tüm bunlara San Francisco Barış Anlaşması’nın koşullarını da eklemek gerekmektedir. Bu anlaşmada Çin ve Kore, Japonya’dan savaş tazminatı alacak ülkelerin dışında tutulmuş ve bir anlamda ekonomik tazminat ile birlikte diğer birçok mesele de rafa kaldırılmıştır. Rahatlama birlikleri de bu meselelerden biri olarak yine rafa kaldırılmıştır.

İkinci dönem ise 1991 ile 1995 yılları arasındadır. Bu yıllar arasında Japonya’nın Soğuk Savaş dönemindeki pozisyonunda ve duruşunda küçük de olsa değişimler başladığını gözlemek mümkündür (Ku, 2015: 253). Değişikliğin ilk adımı Ocak 1992’de Güney Kore’ye resmi bir ziyarette bulunan Başbakan Miyazawa Kiichi tarafından atılmıştır. Kiichi, Güney Kore Ulusal Meclisi’nde yaptığı konuşmada:

“...Unutmamalıyız ki iki ülke binlerce yıldır birbiriyle iletişim halinde olmuş bağlılık kurmuşlardır. Maalesef, bu zaman dilimin büyük kısmında tarihsel olarak benim ülkem saldırgan sizinki de kurban olmuştur. Çok kısa süre önce, Emperyal Japon Ordusuna hizmet eden rahatlama birlikleri kadınları konusu gün yüzüne çıkmıştır. Bu konuda duyduğum şiddetli kedere yardımcı olamıyorum, bu ziyareti ve konuşmayı sizlere geçmişte ülkem tarafından yapılan dayanılmaz zorluklar ve acılara en derin özürlerimi sunabilmek için bir fırsat olarak görüyorum. Özellikle rahatlama merkezleri kadınlarına dair acı ve vicdan azabı ile doluyum” (The New York Times, 1992).

Bu meseleye ilişkin Japon hükümetinin ilk resmi araştırmasının raporu 1992 yılının Temmuz ayında açıklanmıştır. Raporda Japon hükümeti, ordu personelinin kadınların toplanması ve merkezlere yerleştirilmesi noktasında sorumluluğu olduğunu kabul etmiş ancak bu kadınların zorla toplanıp götürülmediklerini açıklamıştır (Digital Museum, 1993). Yaklaşık bir yıl sonra, 4 Ağustos 1993 tarihinde Kabine Sözcüsü Yohei Kono tarafından açıklanan ikinci resmi rapor tarihe Kono Metni (Kono, 1993) olarak geçmiştir. Bu raporda, Japon hükümeti, Japon ordusunun çoğunluğunu Koreli kadınların oluşturduğu on binlerce kadının zorla ele geçirilip tutulmasında sorumluluğu olduğunu kabul etmiştir (Minister of Foreign Affairs of Japan, 1993). Başka bir ifade ile Japon Hükümeti ilk kez Japon ordusunun doğrudan veya dolaylı olarak rahatlama

merkezlerinin kurulmasında, idare edilmesinde ve kadınların transfer edilmesinde dâhli olduğunu kabul etmiştir. Hükümet ayrıca, bu kadınların işe alınması ve ulaşımlarının sağlanması noktalarında da rızalarının olmadığını, baskı yoluyla toplandıklarını ve askeri personelin de bu işte görev aldığını kabul etmiştir. Ayrıca “rahatlama merkezlerinde çok fazla sayıda kadının bulunduğu ve bu merkezlerdeki yaşamın perişan bir durumda olduğunu” da ifade etmiştir. Japon hükümeti “bu durumun fazlasıyla onur kırıcı ve kadınların itibarını zedeleyici” haline de değinerek kadınlardan özür dilemiştir.

Takip eden yıllarda bir adım da Japonya Başbakanı Tomiichi Murayama’dan gelmiştir. Sosyalist Başbakan Murayama 1995 yılının temmuz ayında yaptığı açıklamada:

“Savaş zamanı yaşanan rahatlama birlikleri kadınları meselesi Japon ordusunun da dahil olduğu öyle bir yara ki birçok kadının onurunu ve saygınlığını lekelemiştir. Bu tamamen affedilemez. Savaş zamanı rahatlama merkezlerinde bulunan, duygusal ve fiziksel yaraları hiçbir zaman kapanmayacak olan bu kadınlara en derin özürlerimi sunuyorum” (Murayama, 1995).

Japonya, yukarıda anlatılan attığı bu adımlara rağmen, kurbanlara bireysel tazminat ödemeyi reddetmiştir. Japonya doğrudan bir devlet tazminatı ödemektense hükümet dışı bir vakfın kurulmasına yardım etmiştir. Bu da Temmuz 1995’te kurulan Asyalı Kadınlar Vakfı’dır.

Japonya’nın Soğuk Savaş yıllarındaki meseleye bakışı ile 1991-1995 yılları arasındaki bakışı arasında görüleceği üzere bir değişiklik söz konusu olmuştur. Bu değişim Japonya gibi uzun yıllar muhafazakâr hükümetlerce yönetilmiş bir devlet için hiç de azımsanacak bir değişim değildir. Bu, sadece hükümetlerin iç politikaya yönelik tutumlarında meydana gelen bir değişiklik ile açıklanamaz. Dönemin uluslararası koşulları da buna katkı sunmuştur. Şöyle ki, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ABD için Sovyetlerin Asya coğrafyasına yayılabilme ihtimalini de doğal olarak ortadan kaldırmıştır. ABD, Avrupa da olduğu gibi Asya-Pasifik’teki müttefiklerinin de önemini ve gerekliliğini sorgulamaya başlamıştır. Ancak 1990-91 yıllarındaki Irak Savaşı’nda ABD, Japonya’dan askerî açıdan destekte bulunmasını istemesine rağmen Japonya Hükümeti 13 milyar dolar finansal yardımda bulunmayı tercih etmiştir. Savunma Kuvvetlerini (*Self-Defence Forces*) sevk etmeyi ise Japonya Anayasası’nın 9.Maddesini (The Constitution of Japan, 1947) gerekçe göstererek kabul etmemiştir. Ciddi bir finansal katkı yapmış olmasına rağmen askerî açıdan bekleneni yapmaması Japonya’nın ABD tarafından takdirle karşılanmasına engel olmuştur (Park, 2004: 177).

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Asyalı müttefiklerine yönelik tutumu elbette Japonya'yı da doğrudan etkilemekteydi. Yangmo Ku, Tokyo Üniversitesi'nden bir profesörle yaptığı kişisel bir mülakatta (16 Ekim 2008) profesörün "Japonya'nın Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte kendi siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını izlerken Asya'daki komşularını artık göz ardı edemeyeceğini" ifade ettiğini söylemektedir (Ku, 2015: 254). Bu bağlamda, stratejik açıdan bakıldığında, 1990'larda giderek zayıflamaya başlayan ABD-Japonya ittifakı, Japonya'yı diğer Asya ülkeleriyle daha iyi ve yakın ilişkiler içine girmeye yöneltmiştir (Mochizuki, 2007: 4). Zayıflayan ittifakın asıl nedeninin özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşanan ABD-Japonya ticaret savaşının olduğu düşünülmektedir. Çünkü o yıllarda Japon teknoloji ve elektronik ürünleri ABD pazarında büyük pay elde etmiş, ABD bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiş bu da siyasi ilişkilere yansımıştır. Öte yandan 1990'lı yıllardan itibaren Güney Kore, uzun süren ekonomik reform ve kalkınmacı devlet yaklaşımının meyvelerini toplamaya başlamış, dış politika alanında da daha etkin ve özgüvenli bir tutum izlemeye başlamıştır (Çelik, 2020). Bu özgüven –ABD-Japonya ittifakının da sıkıntılı bir hal almaya başlaması ile– uzun on yıllardır kapalı kutu olarak kalan rahatlatma birliklerinin de dış politika gündemine alınmasına imkân vermiştir. Öte yandan ABD Temsilciler Meclisi 31 Ocak 2007'de aldığı kararla, "Japon Hükümetinin, 1930'lardan II. Dünya Savaşı sonuna dek Asya'da ve Pasifik Adaları'nda uyguladığı dünyada "comfort women" olarak bilinen, genç kadınları seks köleliğine zorladığı sistemin farkında olması, tarihsel sorumluluğunu üstlenmesi ve bu hususta özür dilemesi yönünde" fikir beyan etmiştir (ABD Temsilciler Meclisi, 2007). Bu karar, her ne kadar Japonya'nın ana akım medyası tarafından gündeme alınmasa da ilerleyen süreçte Başbakan Abe'nin rahatlatma birliklerinde Japon ordusunun bir dahli olmadığını reddeden söylemi bu meselenin hala kapanmadığını göstermiştir (Hayashi, 2008: 125). Bu durum da daha önce belirtildiği gibi rahatlatma birlikleri konusunun hem iç hem dış siyasi gelişmelerden etkilenen bir mesele olduğunun göstergelerindedir.

2000'li yıllara yaklaşırken ılımlı yaklaşımın devam ettiği görülmektedir. 8 Ekim 1998'de Japonya'yı ziyaret eden Güney Kore Cumhurbaşkanı Kim Dae-jung Japon Başbakan Keizo Obuchi ile görüşmüştür. Obuchi, "Japonya'nın kolonyal dönemde Kore halkına büyük zarar verdiğini, yaşanan bu durum için derin üzüntü duyduğunu ve kalpten özürlerini sunduğunu" ifade etmiştir (Minister of Foreign Affairs of Japan, 1998).

Ancak Japonya'nın tavrı 2000'li yılların ortalarında değişmeye başlamıştır. Başbakan Şinzo Abe 2007 yılının Mart ayında yaptığı açıklamada Japon ordusunun kadınları zorla ele geçirdiği iddialarını yalanlamıştır. Abe'nin

muhafazakâr tavrı, Güney Kore’de de 2008’den 2017’ye (Park Geun-hye ve Lee Myung-bak dönemleri) dek iktidarda muhafazakâr kanattan cumhurbaşkanları ile çakışınca, tarihsel sorunların ele alınışı ciddi aksamalara neden olmuştur. Abe’nin 2012 yılında tekrar başbakanlık koltuğuna oturmasına kadar geçen sürede sorunun çözümüne dair Japonya’dan kayda değer bir hamle gelmemiştir. 2012’de yeniden Başbakan olan Abe, Güney Kore ile hükümetler arası görüşmelere ancak 2015 yılında başlayabilmiştir. Buna ilişkin detaylara aşağıda değinilmektedir.

5. 2015 İTİBARIYLA JAPONYA VE GÜNEY KORE İLİŞKİSİ

Güney Kore’de ve Japonya’da, Aralık 2012’de yeni hükümetler kurulmuş; ancak ikili görüşmeler 2015 Kasım itibari ile başlamıştır. Görüşmelerin gerçekleşmesinin temel nedeni dönemin Güney Kore Cumhurbaşkanı Park Geun-hye’nin rahatlama birlikleri sorununun çözülmemiş olduğunu düşünmesiydi. Şinzo Abe ve Park Geun-hye arasındaki ilk görüşme 1 Kasım 2015’te gerçekleşmiş ve 28 Aralık 2015’te Kore ve Japonya arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince Japon hükümeti sorumluluk alıp beklenen özrü dileyecek aynı zamanda da mağdur olan kadınların zararlarının giderilmesi için çalışmak üzere kurulacak bir vakfa 1 milyar Yen bağışlayacaktı. Eğer Güney Kore’de bu vakfın kurulması başarılırsa, bu anlaşma ile meselenin “kesin ve geriye döndürülemez” şeklinde çözülmüş olacağı üzerinde uzlaşıldı. Ancak anlaşmanın içeriğine dair bazı belirsizlikler de söz konusu idi. Bunlardan ilki, Japon hükümetinin sorumluluğu ile tam olarak neyin kastedildiğinin özellikle açıklanmamış olmasıydı. İkinci nokta ise Japonya’nın Seul Büyükelçiliği önüne bırakılan rahatlama birliklerini temsil eden küçük kız heykeli idi. Anlaşmanın içeriğinde bu heykelin ne yapılacağına dair herhangi bir ibare yoktu, ancak anlaşmadan sonra dönemin Güney Kore hükümeti Kore toplumunu bu anlaşmanın faydalı olduğuna ve heykelin yerinin değiştirilmesi hususunda ikna etmek için yoğun bir çabaya girişmiştir. Fakat Park Geun-hye hükümetinin imzalamış olduğu anlaşma rahatlama birlikleri mağduru kadınları memnun etmemiştir. Talep edilen özrün ve bireysel tazminat hususunun çözülemediğini düşünen geniş bir kitle hükümeti eleştirmeye başlamıştır. Bunun akabinde ise Park Geun-hye, 2017 yılında kendisine yöneltilen suçlar nedeniyle görevinden azledilmiştir ve anlaşma konusu daha en baştan değerini yitirmiştir.

Fotoğraf.1: Rahatlama Birliklerinin Anısına Japonya'nın Seul Büyükelçiliği Önüne Dikilen Anıt¹⁷

6. SONUÇ

Rahatlama birlikleri konusu son yıllarda bir dış politika sorunu haline dönüşmüş/dönüştürülmüştür. Lakin konunun tek boyutlu olarak ele alınmaya çalışılması pek çok açıdan sorunlu bir yaklaşımdır. Uluslararası ilişkiler perspektifinden bakılınca salt bir dış politika çatışması gibi görünmekle birlikte, konu özü itibariyle daha fazla perspektifin dahil edilmesini gerektirmektedir. Başka bir ifade ile bu yalnızca bir dış politika meselesi değil iç politika, militarizm, toplumsal normlar ve kadınlara yönelik yaklaşımlar ile yoğrulmuş ortamdan etkilenen bir meseledir. Erkek egemen toplumların birer parçası olduğu ve yine militarizm ve savaş ortamının zirve yaptığı yıllarda gerçekleşen bu konunun çözümüne daha kadın odaklı bir yaklaşım zaruri görünmektedir. Ancak bu denli kapsamlı bir konunun her yönüyle tek bir çalışmada ele alınabilmesi de mümkün olamamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, yoğun olarak savaş tecavüzleri ve kadınların bunun birer parçası haline dönüştürülmesi, adeta bir savaş aracı olarak kullanılması üzerinde durulmuştur. Literatüre bakıldığında ise konu, sorunun muhatabı ülkelerde ısrarla bir politik malzeme haline dönüştürüldüğü için daha çok bu çerçevede ele alınmıştır. Literatürde savaş tecavüzleri ve cinsel şiddet konuları üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, benzerlerine kıyasla rahatlama birlikleri üzerine çok daha az sayıda çalışma ile karşılaşılmaktadır. Bunun temel

¹⁷ Fotoğraf <https://time.com/4164004/taiwan-japan-comfort-women-resolution/> linkinden alınmıştır. Güney Kore'deki kadın örgütleri rahatlama birlikleri konusundaki eylemlerini çoğunlukla bu anıtın önünde gerçekleştirmektedirler.

nedeninin sürecin yaşandığı yılların siyasi konjonktürü olduğu düşünülebilir. II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra tüm dünya esas olarak Nazilerin gerçekleştirdiği Yahudi Soykırımına odaklanmış ve diğer travmatik konular göz ardı edilmiştir. Fakat bunun yanı sıra savaş tecavüzlerinin kanıksanmış oluşu da bunun gerçekten bir sorun olarak görülmesine engel olmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren açıkça konuşulmaya başlanan konu, Japonya'da iktidara gelen siyasilerin ve partilerin söylemleri başta olmak üzere Güney Kore'deki iç siyasi ortamdan da doğrudan etkilenmektedir. 2017 yılındaki yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma suçlamaları nedeniyle görevinden azledilen Güney Kore Cumhurbaşkanı Park Geun-hye'nin ardından Cumhurbaşkanı koltuğuna oturan Moon Jae-in, bu konuda daha umut vadeden ve yapıcı bir siyaset ve söylem sunmaktadır. Öte yandan Japonya'da Şinzo Abe iktidarı ve daha muhafazakâr bir tutum sergilemesi yeşeren umutların daha da filizlenmesine engel olmaktadır. Ancak konunun iki ülke arasında, bilhassa Japonya'daki tarih yazımında nasıl yeni nesillere aktarıldığı, iç siyasetin bir parçası olarak nasıl algılandığı ve politika yapımına nasıl etki ettiği belki bir başka çalışmada, tarih yazımı, kadın ve iç politika ilişkisi ekseninde daha detaylı çalışılabilir.

Japonya'nın muhafazakâr siyasi geleneği, II. Dünya Savaşı'nın öncesinde ve savaş sırasında yaşanan olayların pek çoğu ile henüz tam anlamıyla yüzleşilmesine imkân vermemektedir. Bu olaylardan biri olan rahatlama birlikleri, Japon milliyetçiliğinin yayılcı bir siyasete dönüşmesi ile birlikte çok sayıda Asyalı kadını mağdur eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta Kore Yarımadası olmak üzere Asya ülkelerinden kadınlar zorla rahatlama istasyonlarına götürülmüşlerdir. Böylece hem Japon askerlerinin uzun süre cephede kalmalarından ötürü duyacakları memnuniyetsizliğin azaltılması hedeflenmiş hem de kadınları ele geçirilen bölgelere toplumsal düzeyde bir eziyet psikolojisi yaşatılmıştır. Zira kitlesel tecavüze uğrayan kadınlar, savaş bittikten sonra fiziksel olarak kurtulsalar dahi bu travmanın yansımalarını belki de hayatlarının son anına dek hissetmişler ve çevreleriyle de bu acıyı ve travmayı paylaşmışlardır. Bu ise savaş alanında ölen askerlerin acısının topluma bırakabileceği hasardan çok daha şiddetli bir acıdır. Şu ana dek konunun çözümü için bazı adımlar atılmış olsa da kadının Asya toplumsal ve siyasi hayatındaki yeri ve algısı düşünüldüğünde bu mücadelenin kat etmesi gereken zorlu bir yol olduğunu öngörmek yanıltıcı olmayacaktır. Nihai bir çözüm için ise, Japonya'nın mağdur kadınların haklı taleplerini dikkate alması, konuyu iç siyasetten bağımsız bir insan hakları meselesi olarak görmesi umulmaktadır. Bu bağlamda çalışma, savaşlardaki kitlesel tecavüzlerin bir örneği olan rahatlama birlikleri konusunu ele alarak, Türkçe literatüre küçük bir katkı yapmayı hedeflemiştir. Bu çalışmadan hareketle, önümüzdeki zamanlarda hem yakın coğrafyada hala sürmekte olan

savaş tecavüzlerine yönelik çalışmalar artabilir hem bize uzak ama göz ardı edilemeyecek sorunlara dokunmak için bir akademik ilgi uyandırma fırsatı oluşabilir.

KAYNAKÇA

ABD Temsilciler Meclisi (2007), <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-resolution/121> (16.07.2020).

Argibay, Carmen Maria (2003), “Sexual Slavery and the Comfort Women of World”, *Berkeley Journal of International Law*, 21 (2): 375-389.

Bos, Pascale R. (2006), “Feminists Interpreting the Politics of Wartime Rape: Berlin, 1945; Yugoslavia, 1992–1993”, *Signs*, 31 (4): 995-1025.

Brownmiller, Susan (1975), *Against Our Will: Men, Women and Rape* (New York: Simon & Schuster).

Chinkin, Christine (1994), “Rape and Sexual Abuse of Women in International Law”, *Symposium The Yugoslav Crisis: New International Law Issues*, *European Journal of International Law*, 5 (3): 326-341.

Coomaraswamy, Radhika (1996), “‘Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences’, Ms. Radhika Coomaraswamy, in accordance with Commission on Human Rights resolution 1994/45, ‘Report on the mission to the Democratic People’s Republic of Korea, the Republic of Korea and Japan on the issue of military sexual slavery in wartime’”, *The United Nations, Economic and Social Council*, <http://hrlibrary.umn.edu/commission/country52/53-add1.htm> (20.11.2019).

Çelik, Hatice (2020), “Güney Kore ile ASEAN’ın Dış Politika ve Güvenlik ilişkileri”, *Üngör, Çağdaş (Der.), Asya Pasifik Çalışmalarında Yeni Ufuklar* (İstanbul: Küre Yayınları): 67-85.

Digital Museum, (1993), “Documents of the Japanese Government and the AWF”, <http://www.awf.or.jp/e6/statement-03.html> (12.02.2020).

Dolgopol, Ustinia ve Snehal Paranjape (1994), *Comfort Women: An Unfinished Ordeal* (Geneva: International Commission of Jurists).

Enloe, Cynthia (2003), *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset* (İstanbul: Çitlembik Yayınları) (Çev. Berna Kurt ve Ece Aydın).

Fukuyama, Francis ve Oh, Kongdan (1993), *The US-Japan Security Relationship After the Cold War* (Santa Monica: National Defense Reserach Institute).

Hwang, Kyung Moon (2016), *Kore Tarihi* (İstanbul: Feylesof Kitap) (Çev. Ayşe Su Doğru).

Holcombe, Charles (2016), *Doğu Asya Tarihi Çin, Japonya, Kore: Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar* (İstanbul: Dergah Yayınları) (Çev. Muhammed Murtaza Özeren).

International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, (1921, Eylül 30), *International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children*, Cenevre.

Judgement on the Common Indictment and the Application for Restitution and Reparation, PT-2000-1-T (The Women's International War Crimes Tribunal for the Trial of Japan's Military Sexual Slaves Aralık 4, 2001).

Kazue, Muta (2016), "The 'comfort women' issue and the embedded culture of sexual violence in contemporary Japan", *Current Sociology Monograph*, 64 (4): 620-636.

Kelleci, Tuğçe (2017), "Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği", *Alternatif Politika*, 9 (3): 409-441.

Kono, Yohei (1993), "Statement by the Chief Cabinet Secretary Yohei Kono on the result of the study on the issue of 'comfort women'", <https://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9308.html> (12.01.2020).

Ku, Yangmo (2015), "National Interest or Transnational Alliances? Japanese Policy on the Comfort Women Issue", *Journal of East Asian Studies*, 15: 243-269.

Kumagai, Naoko (2016), *The Comfort Women: The Historical, Political, Legal, and Moral Perspectives* (Tokyo: International House of Japan) (Çev. David Noble).

Kumagai, Naoko (2016), "The Background to the Japan-Republic of Korea Agreement: Compromises Concerning the Understanding of the Comfort Women Issue", *Asia-Pacific Review*, 23 (1): 65-99.

Hayashi, Hirofumi (2008), "Disputes in Japan over the Japanese Military 'Comfort Women' System and its Perception in History", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 617 (1): 123-132.

Lee, Joyce (2019), "South Korean forced labor victims to seek Japan's Mitsubishi asset sale", [https://www.reuters.com/article/us-southkorea-japan-laborers-](https://www.reuters.com/article/us-southkorea-japan-laborers-asset-sale)

mhi/south-korean-forced-labor-victims-to-seek-japans-mitsubishi-asset-sale-idUSKCN1UB0HO (29.07.2020).

Lynch, Amy (2019), "Comfort Women", <https://www.britannica.com/topic/comfort-women#ref1192179> (13.03.2020).

Mackie, Vera (2020), "Militarized Sexual Violence and Campaigns for Redress", Quataert Jean H. ve Lora Wildenthal (Der.), *The Routledge of Human Rights* (New York: Routledge): 523-541.

Milillo, Diana (2006), "Rape as a Tactic of War: Social and Psychological Perspectives", *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 21 (2): 196-205.

Minister of Foreign Affairs of Japan (1993), On the Issue of "Comfort Women", <https://www.mofa.go.jp/policy/postwar/issue9308.html> (04.05.2020).

Minister of Foreign Affairs of Japan (1998), "Japan-Republic of Korea Joint Declaration: A New Japan-Republic of Korea Partnership towards the Twenty-first Century", <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/korea/joint9810.html> (02.04.2020).

Mochizuki, Mike (2007), "Japan's Changing International Role", Berger T., Mike Mochizuki ve Jitsuo Tsuchiyama (Der.), *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State* (Colorado: Lynne Rienner Publishers): 1-22.

Murayama, Tomiichi (1995), "Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama on the occasion of the establishment of the 'Asian Women's Fund'", <https://www.mofa.go.jp/policy/women/fund/state9507.html> (8.03.2020).

Park, Cheol Hee (2004), "Jeonsu Bangwi esö Jeokkuk Bangwi ro: Miil Dongmaeng mit Wihyup Insik ui Byunhwa wa Ilbon Bangwi Jeongchaek üi Jeongchi" [From Comprehensive Security to Active Security: The Change of the US-Japan Alliance and Threat Perception, and the Politics of Japan's Security Policy, *Kukje Jeongchi Nonchong*, 169-190.

Piper, Nicola (2001), "Transnational Women's Activism in Japan and Korea: The Unresolved Issue of Military Sexual Slavery", *Global Networks*, 1 (2): 155-170.

Robinson, Michael E. (2007), *Korea's Twentieth Century Odyssey: A Short History* (Honolulu: University of Hawai'i Press).

Shin, Hyon Hee (2014), "Comfort women": Living, harrowing mark on history, <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20140817000197> (20.12.2019)

Slavery Convention, (1926), Slavery Convention: Signed at Geneva on 25 September 1926 ,The Office of the High Commissioner for Human Rights (UN Human Rights), <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/slavery.pdf> (09.09.2020).

Soh, Chunghee Sarah (1996), “The Korean "Comfort Women": Movement for Redress”, *Asian Survey*, 36 (12): 1226-1240.

Soh, Chunghee Sarah (2008), *The Comfort Women: Sexual Violence and Postcolonial Memory* (Chicago: University of Chicago Press).

The Constitution of Japan, (1947), “The Prime Minister of Japan and His Cabinet”, https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (15.02.2020).

The New York Times, (1992), Japan Apologizes on Korea Sex Issue, <https://www.nytimes.com/1992/01/18/world/japan-apologizes-on-korea-sex-issue.html> (24.12.2019).

Ueno, Chizuko (2004), *Nationalism and Gender* (Melborn: Trans Pacific Press) (Çev. B. Yamamoto).

Yoshimi, Yoshiaki (2000), *Comfort Women: Sexual Slavery in the Japanese Military During World War II* (New York: Columbia University Press).

Yuval-Davis, Nira (1997), *Gender&Nation* (London: SAGE Publications).

Wing, Adrien Katherine ve Sylke Merchan (1993), “Rape, Ethnicity, and Culture: Spirit Injury from Bosnia to Black America”, *Columbia Human Rights Law Review*, 25: 1-48.

Wood, Elisabeth Jean (2010), “Sexual Violence during War: Toward an Understanding of Variation”, Sjoberg, Laura ve Sandra Via (Der.), *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives* (California: Praeger): 124-137.